

Aage Jørgensen

Norske nobelprisvindere

I forbindelse med Nobelprisens 100-års jubilæum i 2001 udkom *Nabo til Nobel*, beretningen om de tretten danske Nobelpriser, og det gav formentlig nordmændene ideen til et tilsvarende værk om de elleve norske Nobelpris-modtagere. Den kunne i sandhed have heddet *Nabo til Nobel*, om titlen altså ikke var optaget. Nu måtte den nøjes med titlen *Norske nobelprisvinnere*,¹ men til gengæld kunne den udkomme i 100-året for Unionsopløsningen i 1905 og afspejle et århundredes fredeligt, om end i udspringet ikke problemfrit naboskab. I begge lande var der unionister og separatister, men selvfølgelig nærede svenskerne generelt størst sympati for de norske unionister. Alfred Nobel forudså gnidninger og bidrog beskedent til en udglatning ved i sit testamente (1895) at betroe uddelingen af fredsprisen til Det norske Storting. Hvad der i øvrigt gav anledning til, at svenske unionister så for sig et fremtidsperspektiv, hvor norske separatister udnyttede situationen til at give prisen til sig selv i skikkelse af f.eks. Bjørnstjerne Bjørnson, der spillede en fremtrædende rolle i den separatistiske bevægelse, før han

¹ *Norske nobelprisvinnere. Fra Bjørnson til Kydland*. Red. av Olav Njølstad. Oslo: Universitetsforlaget, 2005. 440 s. ISBN 82-15-00697-3. *Norwegian Nobel Prize Laureates. From Bjørnson to Kydland*. Ed. by Olav Njølstad. [Translated by Chris Saunders.] Oslo: Universitetsforlaget, 2006. 448 s. ISBN 82-15-00698-1.

tæt på den Nobelpris, han faktisk fik (litteraturprisen, 1903), sadlede om og blev unionist. Med til historien hører også, at de to nordmænd, som faktisk fik fredsprisen, men jo tyve år senere, begge spillede en rolle i forbindelse med forberedelsen af opløsningen i 1905.

Bogen var, da Norge i 2004 fik sin seneste Nobelpris, så langt fremme, at tiden ikke tillod udarbejdelse af en artikel på linje med de øvrige om modtageren, økonomen Finn E. Kydland. Men han indvilgede i at lade sig interviewe til bogen af redaktøren samt to fagfæller. De spurgte ham afslutningsvis, hvortil pengene skulle bruges – og hertil måtte han naturligvis svare, at det jo blot var fire dage siden han havde fået dem. I forbindelse med andre belyses faktisk spørgsmålet om, hvortil pengene blev brugt. F.eks. etablerede Sigrud Undset to fonde, af hvilke den ene skulle støtte uformående forældre, der ville give deres børn en katolsk uddannelse – hvilket fik en højt placeret embedsmand til at tale om papistisk undergrundsvirksomhed i modstrid med Alfred Nobels idealistiske intentioner!

Bogens redaktionelle indledning skitserer fortrinligt en række problemstillinger i forbindelse med en sådan præsentation, og det viser sig, som man måtte forvente, at de alle også indgik i det danske teams overvejelser forud og undervejs. Bl.a. har begge teams forholdt sig til hypotesen, om der lod sig finde et fællestræk til forklaring af, at netop disse personer endte med at få prisen. Men forskellighederne er dominerende – og kan man end pege på en særlig vedholdenhed med hensyn til at forfølge store mål og nå til prisværdige resultater, så er dette jo ikke ensbetydende med, at f.eks. ikke-belønnede Nobelpris-kandidater har det anderledes.

Men i øvrigt er de to bøger forskelligt disponerede. Det norske værk skrider kronologisk frem, mens det danske fokuserer på først fredsprisen, så litteraturprisen, osv. – og indleder hvert prisafsnit med generelle overvejelser om de pågældende priser og med oplysninger om, hvilke danskere der var indstillet til dem uden succes.

Modsat den danske bog er den norske i øvrigt ikke forsynet med oversigter over, hvad man i forskningen kalder nobelpopulationen, dvs. samtlige indstillede nordmænd plus samtlige norske indstillere.

Oplysninger af denne art kan ganske vist ikke gives for de sidste 50 år på grund af de regler, der regulerer arkivadgangen. Dette betyder for begge bøger vedkommende, at de bidragydere, der har fået til opgave at portrættere det sidste halve århundredes prismodtagere, er vanskeligere stillet end kolleger, hvis opgave har været at portrættere de ældre prismodtagere. Kildematerialet er simpelthen for det vigtigstes vedkommende utilgængeligt. Man er henvist til formodninger om, hvilke andre kandidater der har været med i opløbet, og hvilke kriterier og afvejninger der har været i spil. Derimod kan man naturligvis på basis af kildemateriale af anden art skildre karriereforløb og samspil med bestemte forskningsmiljøer – og offentlighedens reaktion på pristildelingen, samt “hvad der siden hændte”, herunder hvilken betydning den belønnede indsats har fået i forskningsudviklingen, og hvilket eftermæle den har fået i den almene bevidsthed.

For Norges vedkommende gør det særlige forhold sig gældende, at de priser, som gerne påkalder sig størst opmærksomhed i den brede offentlighed (freds- og litteraturpriserne), falder tidligt (1903-28), mens de såkaldte videnskabspriser samt økonomipriserne falder sent (1968-2004). Af denne grund knækker værket i en “humanistisk” del baseret bl.a. på adgang til Nobelarkivalierne og en “videnskabelig” del med en anden formidlingsproblematik. Det må dog pointeres, at forfatterne generelt lykkes med at formidle de vanskelige problemstillinger uden at forfalde til popularisering. I øvrigt har et sæt redaktionelt opstillede retningslinjer sikret, at alle bidragene så vidt muligt kommer rundt i alle relevante kroge, så de honorerede forskningsindsatser ses i lyset af personlighed og erfaringer, impulser fra enkeltpersoner og forskningsmiljøer, indstillerargumenter, den egne og samtidens reaktion på pristildelingen, og spørgsmålet om prisen i et historisk-komparativt perspektiv fore-

kommer “fortjent”. Og ligesom den danske bog overvejer den norske naturligvis, om naboskabet og for fredsprisens vedkommende situeringen af komiteen i Norge kan have lettet eller måske besværliggjort vejen for de norske kandidater. Specielt de mindre kendte prismodtagere er kun sparsomt beskrevet “i en tidsriktig, norsk kontekst – politisk, socialt, kulturelt og vitenskapshistorisk”, hvilket bogen forsøger at råde bod på. I øvrigt påpeger redaktøren, at kun to priser er givet for arbejde udført efter Anden Verdenskrig (Ivar Giaever, Finn E. Kydland). De fire øvrige efterkrigstidspriser er givet for arbejde udført i Mellemligstiden eller under Anden Verdenskrig (Lars Onsager, Ragnar Frisch, Odd Hassel, Trygve Haavelmo). Tre af priserne er givet i økonomi (Sveriges Riksbanks Pris i Økonomisk Vitenskap til Alfred Nobels Minne, oprettet i 1968). Denne pris er ikke tilfaldet nogen dansk økonom. Derimod har fem danskere, men ingen nordmand, modtaget prisen i fysiologi eller medicin.

Norge har modtaget fredsprisen to gange – med kun ét års mellemrum, men for to meget forskellige indsatser. 1921-prisen gik til den nu ufortjent glemte Christian Lous Lange, der arbejdede som generalsekretær for Den interparlamentariske Union i det stille og opnåede sine resultater i magtens korridorer, mens 1922-prisen gik til den stadig i høj grad erindrede Frithiof Nansen, som dog måske erindres mere for det, han ikke nåede, at sejle til Nordpolen, end for det, hvorfor han fik prisen, en tredelt humanitær indsats i kølvandet efter Første Verdenskrig og Den russiske Revolution, omfattende krigsfangerepatriering, afhjælpning af hungersnød og flygtningehåndtering. Nansen blev Folkeforbundets flygtningehøjkommissær og opnåede resultater, som på længere sigt satte folkeretlige spor. Mellem den heroiske polarfærd og hans optræden på den verdenspolitiske scene gjorde Nansen sig bemærket bl.a. som nationsbygger. Han udviste diplomatisk tæft i forbindelse med unionsopløsningen, han gik i brechen for den danske prins Carl, så denne med en folkeafstemning i ryggen kunne bestige den norske

trone under navnet Hakon VII, og han blev sit lands første ambassadør i London. Nationen fulgte ham til graven på grundlovsdag, 17. maj 1930.

Christian Lange delte fredsprisen med den svenske statsminister Hjalmar Branting – statsmanden og sekretæren, som man ymtede, med tanke formentlig på, at Lange faktisk havde indledt sin karriere som sekretær for Stortingets Nobelkomite. Men det var i det internationale fredsarbejde, han gjorde et imponerende sejt arbejde for at redde verden fra de krige, som så alligevel kom, og bidrog til at skabe basis for en mellemfolkelig retsorden. Det er tilfældigt, men tankevækkende, at Langes Geneve-indsats formelt ophørte i samme uge, som Hitler overtog magten i Tyskland og indledte nedtællingen mod Anden Verdenskrig. Lange var den sidste i en række prismodtagere, der havde kvalificeret sig i det internationale fredsarbejde mellem Den fransk-tyske Krig og Første Verdenskrig (en række, som også omfattede dette arbejdes grand old lady, Alfred Nobels veninde Bertha von Suttner, 1905, samt danskeren Fredrik Bajer og svenskeren Klas Pontus Arnoldson, der delte prisen i 1908). Med Nansen-prisen blev der sat fokus på mere aktuelle, ofte “igangværende” indsatser.

Hvad angår litteraturprisen, så er den tre gange tilfaldet norske forfattere. Bjørnstjerne Bjørnson fik den som nævnt i 1903. Tydeligvis var Henrik Ibsen en større forfatter, men han tilhørte jo det slæng af radikale skribenter, der ikke levede op til kravet om “idealisk riktning”.² Det talte til Bjørnsons fordel, at han med *En handels* slog en streg over sin egen libertinisme og bragte familien og sædeligheden i centrum, og at han med *Laboremus* gjorde arbejdet til et værn mod sanseligheden. Indstilleren Christen Collin, hvis litteratursyn (udfoldet i Bjørnson-biografien fra 1907) beroede på modstilling af en “sund”, livsudviklingsbefordrende idealisme og en “syg”, dekadent forestillingsverden, opfattede Bjørnson som måske

² Jf. f.eks. Toril Moi, *Ibsens modernisme*. Oslo, 2006. S. 147-52.

den eneste, der kunne skærme norsk livsglæde mod fransk livslede og russisk tungsind. Også Karl Warburg indstillede Bjørnson, og et par komited medlemmer, som fandt dele af forfatterskabet “motbjudande”, lod sig trøste ved hans hypostasering af lyrikken og endte med at gå ind for den livskraftige Bjørnson, da det forlød, at Ibsens “livslåga” var “slocknande”. Formentlig er hans allerede i 1872 formulerede pangermanisme ikke just kommet ham til skade. I øvrigt hører det med til historien, at Bjørnson høstede radikal kritik for prisen, ja, nærmest blev anklaget for landsskadelig virksomhed, nemlig ved at have brudt med partiet Venstre på et meget uheldigt tidspunkt. Herudover blev det debatteret, hvordan det dog kunne være, at Ibsen ikke modtog prisen, endsige modtog en delt pris. Det ambivalente forhold mellem de to digtere, iskoldt endda i de fjorten år mellem Clemens Petersens anmeldelse af *Peer Gynt* og Bjørnsons forsvar for *Gengangere*, ophørte næppe med Sigurd Ibsens bryllup i 1892 med Bergliot Bjørnson. Eivind Tjønneland afrunder sit bidrag med refleksioner over “senere vurderinger”, med antydning af, at forfatterskabet nu knap nok læses, mens Bjørnson stadig huskes som samfundsdebattør med en autoritet, der i de sidste tyve år af hans liv “i høj grad kunne påvirke meningsdannelsen i Europa”. Tjønneland antyder endda, at han snarere end litteraturprisen burde have haft fredsprisen – for sin indsats for europæiske minoriteter, specielt slovakkerne i Østrig-Ungarn.

Nobel havde i sit testamente pointeret, at priserne fortrinsvis skulle gå til folk, der inden for det sidste år havde gjort menneskeheden den største tjeneste. Denne umulige fordring blev opblødt allerede inden den første uddeling, således at den honorerede indsats meget vel kunne have strakt sig over et længere åremål eller ligge længere tilbage i tid. I praksis blev det på litteraturprisens gebet langthen gamle mænds afsluttede forfatterskaber, som man hædrede – hvor prisen i stedet kunne have tjent som incitament for yngre skribenter. Bjørnson fik trods al betoning af hans livskraft prisen for et “overstået” forfatterskab.

I tilfældet Knut Hamsun pegede komiteen i 1920 helt entydigt på *Markens Grøde* (1917). Hamsun kunne simpelthen ikke have fået Nobelprisen uden at have skrevet netop den roman – den var, pointerer Øystein Røttem, en gave til komiteen, som vurderede ham på ganske andre præmisser, end ryet i dag hviler på. Hele det modernistiske forfatterskab fra 1890'erne pegede i en anden retning, mens det reaktionært-modernistiske forfatterskab (Røttems overordnede karakteristik) kun alt for tydeligt pegede på problemer i moderniteten, og vel at mærke uden at antyde løsninger. Den reaktionære modernisme forårsagede problemer i Nobelkomiteen. Den store roman om Isak og Inger med overtoner af skabelsesberetning og fredsutopi lod sig anvende i nazistisk propaganda, men Røttem peger på, at den også har et sofistikeret-raffineret lag; den rummer "en refleksjon over sin egen utopidannelse". At Hamsun langt senere tog det lange skridt fra den belønnede romans "hjemstavnskult" til uhæmmet dyrkelse af nazismen, er en anden sag; og at han ligefrem i 1943, efter en rejse til Berlin på Norges grundlovsdag, skænkede sin nobelmedalje til Joseph Goebbels, må jo opfattes som rent galimatias.

Røttem funderer over, hvorfor Nobelkomiteen var så betænkelig ved Hamsuns kandidatur, når medlemmerne nu langthen delte hans konservative ideologi. Per Hallström havde afvist hans kandidatur i 1918 og gentog afvisningen i 1920, men det år blev Hamsun indstillet af Erik Axel Karlfeldt og trods alt anbefalet af komiteeflertallet, dog med dissens fra litteraturhistorikeren Henrik Schück, den eneste af medlemmerne, der var åben for det moderne, og som netop i 1920 indstillede Brandes og argumenterede stærkt for ham.³

³ En detalje: Røttem anfører s. 72, at Schück først blev akademimedlem, efter at C.D. af Wirsén "hadde trukket sig tilbage". Wirsén (1842-1912; indvalgt i Akademiet 1879, ständig sekreterare 1884-1912, formand for Nobelkomiteen 1900-1912) blev ved sin død afløst af Verner von Heidenstam. Schück afløste historikeren C.G. Malmström, der også døde i 1912, knap 90 år gammel. – Som "den idealistiska estetiskens svurne fiende" blev han i 1906 på Wirséns

Hvad der for Hallström var galt med Hamsun havde bl.a. med hans baggrund at gøre: hans “starka och frodiga konstnärsfantasi” stak ikke dybt, bundede snarest i “den kringströfvande arbetarens praktiska lefnadsvisdom”, og dette kulturelle letsind forbandt sig endda “med en flack dyrkan av naturvetenskapens sista ord om människans väsen”. Hamsun var kort sagt en stor stilist uden “åndelig modenhet og menneskelig storhet”.⁴ Alene *Markens Grøde* skilte sig ud. Dog kunne man spørge, om bogen trods alt var andet og mere end et selvberoende eksperiment, en ny form med en forbløffende virkning. Men Harald Hjärne, den daværende komiteformand, indså, at man ikke for tredje år i træk kunne undlade at uddele prisen, og gjorde stærkt gældende, at vejen kunne være at give prisen for det ene værk. I overrækkelsestalen pointerede den militaristiske Hjärne, at jordbrugerens heroiske indsats kan sammenlignes med “den manliga självuppooffringens tjänst för vapenbröder och fädernesland”. Denne udlægning af romanen peger, som Rottem anfører, frem mod nazisternes brug af den. I øvrigt lagde offentligheden knap nok mærke til, at det var for romanen specifikt, ikke for forfatterskabet som sådant, at Hamsun fik prisen. Glæden var stor overalt og modsat i Bjørnsons tilfælde ublandet.⁵

Sigrid Undsets konversion til katolicismen skabte andre problemer for Nobelkomiteen end Hamsuns modernisme. Hun kom-batterede livligt med den svenske ærkebiskop Nathan Söderblom, medlem af Svenska Akademien og talsmand for en økumenisk linje i forhold til Moderkirken. Hallström, der skrev de sagkyndige bedømmelser i sagen, ankede over, at Undsets personer gennemgås-

foranledning forment adgang til Akademiet af et kongeligt veto.

⁴ Hallström mente stort set det samme om Johannes V. Jensen; kunstnerfantasi var frodig, men det darwinistiske fremskridtsevangelium blev forkyndt på seminaristisk vis.

⁵ Jf. Walter Baumgartner, “‘Segen der Erde’ im Kampf gegen den ‘Bolschewismus der Poesie’. Knut Hamsun und der Nobelpreis”, *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 107, 1997, s. 19-39.

ende tog for tungt på livet,⁶ men endte dog med at stemme for, at hun fik prisen. Liv Blikrud, Undset-portrættets forfatter, peger på lidt tankevækkende urenhed i travet, idet Söderblom straks efter nomineringsfristens udløb bragte Johan Bojer på bane, formentlig for at sabotere Undsets kandidatur.⁷ Hun fik prisen især med henvisning til “hennes mäktiga skildringar ur Nordens medeltida liv” (og snarere for *Kristin Lavransdatter* end for *Olav Audunssøn*, som det fremgår af sagens akter). Og med de pågældende brede, humanitetsbårne episke skildringer i den store stil levede hun smukt op til, hvad der var Nobelkomiteens tolkning af begrebet “idealisk riktning” i 1920’erne, den tolkning, som Schück gav bolden op til, da han kom i komiteen (en fordring, som for så vidt også *Markens Grøde* honorerede). Således sejlede man i smult vande på nyklassicistisk kurs mellem naturalisme og modernisme.

De store middelalderværker – begge om skæbnebestemt liden-skab med en overtone af sjælelig opstigning – har basis i et formidabelt kildekendskab (grundlagt i Undsets barndom af faderen), men det om Olav Audunssøn er skudt længere tilbage i tid og klarere i den positive opfattelse af katolicismen. Netop forståelsen af katolicismen som en enhedskultur bragte Undset i modsætning til historikernes gængse, på udviklingstroen funderede opfattelse af reformationen som en befrielse, og førte til den paradoksale situation, at hun i 1922 problematiserede Stortingets beslutning om at give

⁶ Undset blev allerede i 1922 bedømt særdeles positivt af Sven Söderman, men Per Hallström satte spørgsmålstegn ved kvindeskildringernes tragiske dimension og ved kvindefigurernes religiøst betingede alvor og “angrende lidelse”. Middelalderens primitive mennesker burde ikke skildres med en moderne, psykologisk metode! (Glyptotekets direktør Frederik Poulsen var Undsets – og også Johannes V. Jensens – første indstilller.)

⁷ Nobelkomiteen satte dog ikke Johan Bojer på 1928-listen. Han havde været foreslået i 1917 og 1925 og begge gange fundet for let, og i 1929 bestyrkede romanen *Det nye Tempel* blot komiteens indtryk af ham. Nathan Söderblom modtog fredsprisen i 1930, og netop for sin indsats i den økumeniske bevægelse.

hende digtergage for en “national” indsats.

Nobelprisen ændrede ikke meget for Undset, som for længst var etableret med et bredt og trofast publikum. Efter Hitlers magtovertagelse åbnede hun en ny front. Hun tog afstand fra den nazistiske eugenik og fra Hamsuns spot over tanken om at give den koncentrationslejr-anbragte Carl von Ossietzky fredsprisen. Og i amerikansk eksil videreførte hun kampen for demokratiet og jøderne. Hjemme igen blev succesen beseglet med Norges højeste udmærkelse, Sct. Olav-ordenens storkors.

*

Med artiklen om Lars Onsagers kemipris – tildelt ham 40 år efter Undsets litteraturpris – tages der hul på bogens “anden del”, der altså omfatter tre videnskabspriser og tre økonomipriser. Allerede i studietiden reviderede Onsager en nytilkommet teori om elektrolytters ledningsevne, hvilket banede vejen for ham til forskningsmiljøer i Schweiz og USA, hvor han udførte det arbejde om irreversibel termodynamik, der bragte ham Nobelprisen. Publiceret i 1931 og honoreret i 1968 – vi har her at gøre med et karakteristisk tilfælde af forskudt honorering, ligesom da danskeren Jens Chr. Skou i 1997 fik prisen for sit teoretiske arbejde fra 1957 om natriumioners passage gennem cellemembranen (den såkaldte “natrium/kalium-pumpe”).⁸ I Onsagers tilfælde voksede der, efter 10 års komplet ligegyldighed, en forståelse frem af, at han havde produceret fundamental erkendelse. Han blev hentet til Yale og skrev i den forbindelse i 1935 en disputats i et rent matematisk emne, som først blev publiceret i *The Lars Onsager Collected Works*, 1996. Han fik straks efter krigen et professorat i teoretisk fysik og beholdt det i 27 år, uden at deltage i administrative gøremål, og også fredet for undervisning, hvorfor han notorisk ikke havde anlæg. Han fandt til-

⁸ Rekorden indehaves vist af Ernst Ruska, der i 1986 fik fysikprisen for udviklingen af elektronmikroskopet i 1933.

fredsstillende løsninger f.eks. vedrørende den todimensionelle Ising-model. Et af resultaterne blev kun publiceret som et abstract med tre sætninger, men fire år senere udledt af en kinesisk forsker ("mit livs længste beregning", bemærkede han). Andre fulgte op, og en af dem fik 1982-prisen i fysik. Selv indkasserede han priser og medaljer og æresdoktorgrader i en lind strøm. Men altså ikke Nobelprisen, ikke før 16 år efter første nominering (i 1952), som dog var til fysikprisen. Nomineringerne skiftede i det hele taget mellem fysik og kemi.⁹

Lars Onsager tog andre problemer op, virkede som igangsætter og idégiver på adskillige felter og fik godskrevet adskillige teorier, endda på biofysikkens område, hvor han tangerede spørgsmålet om transport gennem cellemembraner. På en konference til markering af hans 70-års fødselsdag forelæste han selv over kemiske og bio-kemiske betingelser for livs opståen.

Odd Hassel fik kemiprisen i 1969. Det vakte nysgerrig interesse, fordi han var ganske ukendt, men interessen holdt sig kun i den snævre kreds. F.eks. undrede skattevæsenet sig året efter over en notabel formueforøgelse. Hassel holdt sig på afstand af medierne og koncentrerede sig om sin for de fleste verdensfjerne grundforskning – om problemer, der var "enkle og tydelige", men tillige "prinsipielle og vigtige". Han var strukturkemiker, altså fokuseret på molekylers rumlige opbygning, og på et emne inden for dette felt disputerede han i 1925 i Berlin. Hans vejleder Max von Laue havde fået Nobelprisen for sin opdagelse af interferensfænomenet, grundlaget for røntgenkrystallografien, som var den metode, Hassel benyttede. Han opsamlede i 1934 resultaterne i en bog, der bragte ham verdensberømmelse. Det var et andet projekt, der siden skaffede ham Nobelprisen, udredningen af det såkaldte cyklohexan-problem. Arbejdet blev afbrudt, da Hassel i 1943 blev arresteret af

⁹ For resten var der i 1952 nomineret 35 til fysikprisen; ud over den, der fik prisen det år, var der ni, som senere fik den!

nazisterne og bragt til Grini, men da var publiceringen af resultater allerede påbegyndt. Et tredje forskningsfelt drejede sig om en bestemt type molekulære forbindelser (charge-transfer-komplekser), hvis resultater publiceredes 1954 og fremefter.

Ivar Giaever drog efter endt ingeniøruddannelse i Bergen til USA, hvor han nærmest tilfældigt kom til at arbejde med superledere, dvs. metaller, der ved nedkøling mod det absolutte nulpunkt tillader passage af en elektrisk strøm uden modstand, og han fik fysikprisen i 1974 for eksperimentel påvisning af "tunnelering" mellem metaller og for at have ført bevis for, at den såkaldte BCS-teori var korrekt. Hans opdagelser pegede imod en dybere forståelse af kvantefysikken og blev videreført af andre forskere, som indkasserede Nobelpriser derfor. Giaever selv bevægede sig over i biofysikken, hvor han udviklede metoder til elektrisk responsmåling på celler og patenterede måleudstyr til brug i f.eks. kræftdiagnostikken. Gentagne forsøg på at få ham tilbage til Norge resulterede i 1989 i en Statoil-finansieret ansættelse som kvartidsprofessor i Oslo.¹⁰

Økonomiprisen, som nævnt indstiftet i 1968, blev uddelt første gang i 1969 til hollænderen Jan Tinbergen og nordmanden Ragnar Frisch for deres udvikling og anvendelse af dynamiske modeller til analyse af økonomiske processer, dvs. udviklingen af den disciplin, som i dag jo spiller en afgørende rolle i al tilrettelæggelse af økonomisk politik.

Frisch var ganske anderledes udadvendt end Onsager. Hans store mål var at "videnskabeliggøre" økonomien, at formulere økonomiske teorier og udvikle statistiske metoder til anvendelse på tilvejebragte data. Hans disputats fra 1926 introducerede økonometri-begrebet og placerede det i et skæringspunkt mellem matematik, statistik og økonomi. Han knyttede kontakt med Rockefeller Foun-

¹⁰ Prisen blev delt på den måde, at Ivar Giaever og Leo Esaki modtog hver en fjerdedel (for eksperimentelt arbejde), mens Brian D. Josephson modtog halvdelen (for teoretisk arbejde). Artikelforfatteren Kristian Fosshem finder tydeligvis denne fordeling urimelig.

dation og fik efter et studieophold i USA en stor bevilling til oprettelse af et økonomisk institut ved universitetet i Oslo, hvilket fik ham til at fravælge Yale som fremtidig arbejdsplads. I 1930'erne udviklede han en række teorier og metoder til styring af makro-økonomiske strukturer, udfoldet videre i arbejdet med en norsk økonomisk strukturoversigt, et arbejde, som imidlertid gik i stå, da universitetets medarbejdere blev interneret på Grini. Efter krigen satsede Frisch på udvikling af "samgripingsmodeller" til brug for politikernes tilrettelæggelse af den økonomiske politik, en bestræbelse, som siden har kunnet raffineres i takt med forøgelsen af den elektroniske regnekraft. I tillæg deltog den karismatiske Frisch ivrigt i samfundsdebatten. I spørgsmålet om norsk EEC-tilslutning advarede han f.eks. mod "det uoplyste pengevælde". Han gjorde en overvældende faglig indsats på internationalt plan, som organisator og via FN som rådgiver for den indiske og den ægyptiske regering. Alverdens universiteter udbyder i dag økonometrisk undervisning, og alverdens lande arbejder med nationalbudgetter og -regnskaber og baserer deres økonomiske politik på dynamiske modeller.¹¹

Trygve Haavelmo var Frisch's fremmeste elev og blev hans mangeårige kollega som professor ved instituttet i Oslo, og var i øvrigt hvad angår personlighed lærerens diametrale modsætning, således at den norske presse knap nok vidste noget om ham, da meddelelsen om hans Nobelpris fremkom, tyve år efter Frisch-prisen. Under verdenskrigen gjorde han sig i USA bemærket i det økonometriske netværk og udarbejdede de afhandlinger, der skulle give ham Nobelprisen. Den vigtigste af dem blev forsvaret som disputats i Oslo efter krigen. Det teoretiske fokus var på "det økonometriske grunnproblemet om å konfrontere økonomisk teori med empirisk virkelighet". Haavelmo bidrog til præcisionen af hvad Frisch kaldte konfluente relationer, dvs. relationer, som ikke

¹¹ Frischs hobby var biavl, hvilket resulterede i en strøm af artikler, bl.a. om et af forskningsrådet støttet avlsarbejde.

kunne isoleres fra hinanden og studeres for sig. Det problem adskilte økonometrien fra de “rigtige” naturvidenskaber, hvor relationerne var faste og følgelig kunne observeres “for sig” og data-behandles. Efter krigen satsede den norske regering hårdt på at få Haavelmo til at opgive et professorat i Chicago, hvor den såkaldte Cowles Commission udviklede modeller, der gav bedre prognoser, end økonometrien i Washington præsterede. Det lykkedes, og i godt 30 år var han, især selvfølgelig efter Frischs afgang, det faste punkt i det i perioden meget ekspansive økonomifag. Som grundforsker leverede han vigtige bidrag til adskillige økonomiske discipliner og udkastede ideer, som andre gik videre med og gjorde operationelle.

At Haavelmo fik prisen 45 år efter offentliggørelsen af sin banebrydende og fra første færd påskønnede afhandling, kan til dels forklares ved, at en række ældre økonomer så at sige dannede kø foran den “nye” pris. Santa Barbara-professoren Finn Kydland fik 2004-prisen sammen med Edward Prescott for arbejder om makro-økonomisk teori, som de udgav sammen i 1977 og 1982. Stærkt forenklet omhandler teorien det problem, som opstår, når myndigheder melder en plan ud, der ikke bliver opfattet som troværdig af de økonomiske aktører. De to forskere finder det hensigtsmæssigere, at myndighederne udstikker og fastholder stabile regler og retningslinjer for den økonomiske politik over tid, end at de falder for fristelsen til at gribe ind med justeringer hen ad vejen.

Lars Onsager og Ivar Giaever var amerikanske statsborgere, da de fik prisen – men ikke, da de udførte det arbejde, som de fik den for, hvilket er den (rimelige) redaktionelle begrundelse for at inkludere dem i bogen. Problemet omfatter ikke Finn Kydland, der skønt beskæftiget i USA siden 1969 – og belønnet for et arbejde udført *over there* – stadig er norsk statsborger.

Skønt *Norske nobelprisvinnere* jo egentlig “blot” er en artikelsamling om meget forskellige indsatser på meget forskellige områder, hæver den sig i medfør af bidragydernes faglige og formidlingsmæssige kompetence og den redaktionelle styring over mesteparten

af, hvad genren ellers omfatter, og bliver til et væsentligt og inciterende bidrag til norsk lærdomshistorie.

Nogle litteraturhenvisninger

NOBELPRISEN GENERELT

- Nobelstiftelsen, *Nobelprisen 50 år. Forskere, Diktare, Fredskämpar*, Stockholm 1950, 512 s.
- Nobelstiftelsen, *Nobel. The Man and His Prizes*, 3. udg., New York/London/Amsterdam 1972, 659 s.
- Nobel Foundation, *Les Prix Nobel* (udkommer årligt).
- Nobel Foundation, *Directory*, Stockholm 2007, 231 s.
- Burton Feldman, *The Nobel Prize. A History of Genius, Controversy, and Prestige*, New York 2000, xiv, 489 s.
- Agneta Wallin Levinovitz & Nils Ringertz (red.), *The Nobel Prize. The First 100 Years*, London 2001, 248 s.
- Henry Nielsen & Keld Nielsen (red.), *Nabo til Nobel. Historien om tretten danske Nobelpriser*, Aarhus 2001, 570 s. (Engelsk oversættelse: *Neighbouring Nobel. The History of Thirteen Danish Nobel Prizes*, Aarhus 2001, 624 s.)
- Louise Sherby & Wilhelm Odelberg (red.), *The Who's Who of Nobel Prize Winners, 1901-2000*, 4. udg., Westport 2002, xxiv, 277 s.
- Ragnar Sohlman, *Ett testamente. Hur Alfred Nobels dröm blev verklighet*, 2. udg., Stockholm 2001, 295 s. (1. udg., 1950).
- Tyler Wasson (red.), *Nobel Prize Winners. A Biographical Dictionary*, New York 1987, xxxiv, 1165 s.
- Sigvard Strandh, *Alfred Nobel. Mannen, verket, samtiden*, Stockholm 1983, 339 s.
- Brockhaus, *Nobelpreise Chronik herausragender Leistungen*, 2. udg., Mannheim/Leipzig 2004, 1098 s.

LITTERATURPRISEN

- Sture Allén & Kjell Espmark, *Nobelpriset i litteratur. En introduktion*, 2. udg., Stockholm 2006, viii, 64 s.
- Kjell Espmark, *Litteraturpriset. Hundra år med Nobels uppdrag*, Stockholm 2001, 281 s.
- Nobel Prize Laureates in Literature, Parts 1-4*, Detroit 2007. (Dictionary of Literary Biography, 330.)
- Frank N. Magill (red.), *The Nobel Prize Winners. Literature*, Pasadena/Englewood Cliffs 1987, xlv, 1030, xvi s. (i tre bind: 1901-1926, 1927-1961, 1962-1987).
- Bo Svensén (udg.), *Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlåtanden 1901-1950*, Stockholm 2001; del 1: 1901-1920, xlv, 489 s.; del 2: 1921-1950, vi, 529 s.

ANDRE PRISER

- Irwin Abrams, *The Nobel Peace Prize and the Laureates. An Illustrated Biographical History, 1901-1987*, Boston 1988, xvi, 270 s.
- R.L. Weber, *Pioneers of Science. Nobel Prize Winners in Physics*, Bristol 1980, 272 s.

SVENSKA AKADEMIEN

- Torgny T. Segerstedt, *Svenska Akademien i sin samtid. En idéhistorisk studie*, bind 3: 1886-1936, Stockholm 1992, vi, 492 s. (Spec. om Nobelprisen s. 201-06 og 452-77.)
- Bo Svensén (udg.), *De Aderton. Svenska Akademiens ledamöter under 200 år. En biografisk översikt*, Stockholm 1992, 221 s. (hvortil supplement, 2000, 8 s.).
- Bo Svensén, *Svenska Akademien från Gustaf III till våra dagar*, Stockholm 1998, 194 s.